

мів реалізації прав людини, ні створення відповідних структур для їх захисту не гарантують використання цих механізмів власниками прав. При цьому виховання правової активності не слід провадити за рахунок нав'язування переважного типу поведінки і не можна очікувати швидкої зміни менталітету індивідів у бік сприйняття активної поведінки як нормального, звичного виду поведінки в цілому. Оскільки належна реалізація правових можливостей людини збігається з інтересами громадянського суспільства і правової держави, виховання правової активності має здійснюватися за рахунок дій як громадських інституцій (наприклад, просвітницька діяльність щодо реалізації прав людини), так і держави (наприклад, упровадження освітніх програм з вивчення таких прав).

О. М. Сахань, кандидат соціологічних наук, доцент;

К. І. Хромова, студентка

ДЕСТРУКТИВНИЙ ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕРЕХІДНОГО ТИПУ НА ПОШИРЕННЯ ПРОЦЕСУ МАРГІНАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Останнім часом в Україні стрімко відбувається процес поширення маргіналізації суспільства, спричинений, серед іншого, деструктивним впливом політичної культури перехідного типу (від тоталітарного до плюралістичного) на свідомість та поведінку соціуму, у результаті чого у значній частини населення відмічається відсутність стійкої шкали ціннісних орієнтирів, зростання, з одного боку, політико-правового нігілізму та масової аномії, а з другого – протестних настроїв серед різних верств населення. Поширення процесу маргіналізації суспільства може спричинити його нестабільність, а в кінцевому результаті призвести до соціального вибуху, суспільної руйнації або встановлення тоталітарно-популістського режиму, що й зумовлює актуальність даної проблеми.

Політична та економічна криза, деформація базових державних та громадських інститутів, недоліки законодавства, порушення прав, свобод та законних інтересів громадян, зневажання нормами моралі, маніпулятивний вплив на населення негативної інформації з боку ЗМІ, безробіття, стрімке зниження рівня життя населення країни, втрата об'єктивної належності до якоїсь спільноти без подальшого входження в іншу або без повної адаптації в новій спільноті, невизначеність соціального статусу і незабезпеченість завтрашнього дня справляють негативний вплив на особу, її свідомість, посту-

пово нівелюють принципи законності, правопорядку, справедливості, на яких базується правомірна поведінка, що врешті-решт призводить до виникнення та розвитку маргінальності особистості та сприяє тому, що маргінальний статус стає не стільки винятком, скільки нормою існування мільйонів людей в нашій країні.

Усі процеси, що відбуваються в суспільстві, впливають на свідомість та поведінку людей, формують духовні детермінанти особистості. Зневажання правовими приписами з боку представників органів державної влади та органів місцевого самоврядування, правоохоронних структур, корупція, збільшення рівня злочинності, державна політика, що не враховує потреб народу, призводять до заперечення суспільних цінностей, відсутності довіри до державних інституцій. Політика, яку проводить олігархізована політична «еліта», призводить до дегуманізації суспільства, поглиблюючи відчуження людини від суспільних інститутів, культури, моралі, паралізує її соціальну та політичну активність. Через низький діяльнісний рівень політичної культури, мозаїчність політичної свідомості та безліч соціальних проблем населення фактично усунуте від участі у політичному процесі, що лише поглиблює ступінь маргіналізації та соціального виключення певних прошарків суспільства в Україні.

Маргіналам притаманна охлократична свідомість, вони є руйнівниками правового і морального клімату, носіями тоталітарної і людиноненавистницької ідеології. Такий стан свідомості значної частини населення призводить, з одного боку, до дезадаптації, неприйняття політики, аполітичності і втрати власного місця в політичному полі, а з другого – до дуже інтенсивної масової мобільності (перевороты і революції, повстання та війни) або до формування нових громадських груп, що борються з іншими групами за місце в соціальному просторі.

Маргінальність є постійним явищем у людській історії. Однак його гострота залежить не від неї самої, а від тих суспільних процесів, які притаманні певній соціальній спільності, історичному часу. Маргіналізація з особливою силою актуалізується в перехідні етапи суспільного розвитку або при переході від однієї політичної системи до іншої, коли стає неминучою руйнація традиційних політичних, економічних і соціальних інститутів, підриваються умови існування цілих груп, верств, окремих індивідів. Значна кількість людей, поряд із розв'язанням соціально-економічних проблем, змушена кардинально переосмислювати власні політичні цінності та орієнтації. Стабільні суспільства зазвичай контролюють процеси маргіналізації, а в перехідних, таких як Україна, вони стають непрогнозованими, стихійними та тривалими. Оскільки в українському суспільстві криза є перманентною, то маргінальність

соціуму на всіх рівнях та в усіх сферах постійно має велике значення. Державна політика не враховує ступінь маргіналізації населення і тим самим сприяє збільшенню кількості політичних, культурних, соціальних маргіналів та зменшенню толерантності населення відносно влади. Людина помічає, що влада не виявляє турботи про неї, а зосереджена лише на власних потребах. Незахищена особистість, залишаючись сам на сам зі своїми проблемами, зазвичай починає віддалятися від владної групи, політичної партії, з якою колись себе асоціювала, вона більше не чекає підтримки з боку високопосадовців, знаючи, що її інтереси не будуть реалізовані даною владою. Такі обставини призводять не тільки до втрати довіри народу до політико-владної еліти, незадоволення своїм життям та подіями, що відбуваються в суспільстві, а й до падіння морально-етичних норм у суспільстві в цілому та повернення до фрагментарної, різномірної політичної культури з елементами авторитаризму і тоталітаризму, ускладнюють творення демократичної держави, викликають сумніви щодо послідовності внутрішньої та зовнішньої політики країни.

Хоча процес маргіналізації населення зумовлений глибокою соціально-економічною та політичною кризою в Україні, пов'язувати його лише з труднощами перехідного періоду неправомірно. Маргіналізація, як свідчить досвід розвинених країн, є неодмінною ознакою ринкової економіки, складовою частиною поляризації суспільства, але в Україні на сучасному етапі ці процеси суттєво поглиблюються, а кількість людей, що знаходяться «на дні» суспільства чи за межами правових відносин, сягає критичної величини. Деякі категорії громадян виключаються зі сфери політико-правового регулювання і, як наслідок, із суспільних відносин.

В умовах безвідповідальності влади за реалізацію повноважень та обов'язків щодо відтворення волі народу поширюється і політичне відчуження людини як результат деструктивного впливу політичної культури перехідного типу на український соціум. Втрачається зв'язок між державою і суспільством, між особою і владою в рамках політичного простору, що супроводжується комбінацією складних почуттів (незадоволення, безсилля, розчарування), а також процесами дистанціювання і віддалення в суспільстві. Це також сприяє поглибленню процесу маргіналізації населення в нашій країні.

Окреслені проблеми стають поштовхом та каталізатором руйнівних процесів як у суспільстві в цілому, його політичній культурі, так і у внутрішньому світі окремої людини. Комплекс цих проблем та їх причин призводить до таких явищ, як депривація, екстремізм, політичний абсентеїзм та символічність політики.

З метою запобігання подальшому поглибленню явища маргіналізації в Україні потрібно розробити механізми для її вчасного виявлення. Реалізація

політичних і соціальних програм, проголошених владою, хоча б і частково, повинна задовольняти сподівання населення та окреслювати цілі їх буття. Взаємодія між політикумом та громадськістю має ґрунтуватися на демократичних засадах. Освітні та культурні заклади держави повинні сприяти поширенню демократичних цінностей у суспільстві, формувати повагу до історії та культурної спадщини як українського народу, так і народів світу, виховувати почуття національної гідності та любові до Батьківщини.

Сприяння розвитку політичної культури суспільства, яка б відповідала розвиненому громадянському суспільству, міцному і активному середньому класу, попередження подальшої поляризації суспільства і його глобального розшарування, утвердження у суспільній свідомості реально діючих принципів демократії, ідеї свободи, соціальної рівності та справедливості, залучення громадян до участі у політичному житті держави допоможуть подолати процес маргіналізації українського суспільства.

Т. М. Слiнько, кандидат юридичних наук, доцент

ТРАНСПАРЕНТНІСТЬ ВЛАДИ ТА ПОЛІТИКО-ПРАВОВА КУЛЬТУРА ГРОМАДЯН

Транспарентність влади є індикатором рівня демократії у суспільстві, необхідною умовою забезпечення передбачених Конституцією України прав громадян на інформацію та участь у управлінні державними справами. Між рівнем демократії і рівнем політико-правової культури існує певна паралель: «Ті народи, які просунулися по шляху розвитку демократії, оцінюються вище і за рівнем політико-правової культури... там, де демократичні процеси гальмуються і успіхи не відчуваються, оцінка загальної (у тому числі політико-правової) культури знижується». Демократія та політико-правова культура – взаємопов'язані поняття. Тому підвищення політичної і правової культури як кожної особистості, так і в загальнонаціональному плані – це шляхи до демократії, шляхи до загальнонаціонального прогресу.

У більшості демократичних держав уже прийняті спеціальні закони, які регулюють транспарентність влади («закони про право народу знати»). Відкритість та прозорість у діяльності органів державної влади та доступ до інформації, як би не відрізнялися в різних країнах законодавчі та інструментальні аспекти підходу до цієї проблеми, всюди базуються на об'єднуючому, цивілізаційному фундаменті соціальної потреби суспільства у повноцінному інформаційному обміні і соціальній відповідальності тих, хто бере участь у процесі